

DEEL 1. UITGANGSPUNTEN

1. Het mens- en maatschappijbeeld

Essentieel voor onze mensvisie is dat wij vinden dat de mens een totaliteit is, die in voortdurende beweging is, zowel individueel als sociaal. Op elk moment van zijn ontwikkeling en in alle aspecten van zijn mens-zijn, is het individu verbonden met zijn omgeving. Vanuit onze pluralistische opstelling (zie par. 3) vinden wij dat VON-leden het begrip 'omgeving' volgens hun eigen inzichten moeten kunnen invullen. De verbondenheid van het individu met zijn omgeving groeit uit zijn verleden, en wordt gericht door zijn toekomstperspectief. De mens is steeds on-voltooid, en beschikt over de mogelijkheden om zichzelf en zijn omgeving te veranderen. De mogelijkheden daartoe zijn echter niet absoluut: ze worden door de omgeving zelf begrensd. Die begrenzing vormt voor de mens tegelijkertijd een reële beperking en een permanente uitdaging.

Het behoort tot ons maatschappijbeeld dat wij de concrete maatschappelijke structuren, patronen en normen als tijdelijk beschouwen. Bijgevolg kunnen die maatschappelijke structuren, patronen en normen door de mens, individueel en in samenwerking, gewijzigd, bijgestuurd en vervangen worden. Dat moet echter zodanig gebeuren dat daarbij in de eerste plaats het zelfbeschikkings- en ontplooiingsrecht van individuen nagestreefd wordt. De organisatie van het maatschappelijk bestel en de controle erop door instanties van boven moet dan ook minimaal zijn, en eerder stimulerend dan inperkend.

Elke mens moet de kans krijgen tot harmonische uitbouw van al zijn mogelijkheden, m.a.w. zijn individuele en sociale mogelijkheden moeten op een geslaagde manier samengaan. Wij wensen 'harmonie' niet op te vatten als een passief of zelfs evenredig compromis van verschillende persoonlijkheidsaspecten. Daarentegen wensen wij als vereniging dat elke persoon kan uitgroeien tot een unieke, persoonlijke mens met specifieke talenten en verwachtingen, en dat elke persoon zijn eigen ontplooiing, maar ook zijn aanpassing aan zijn omgeving, in overleg kan doseren.

Als vereniging willen wij er mee voor zorgen dat er voor ieder individu degelijke kansen gecreëerd worden. Dat betekent ook dat optimale kansen geboden moeten worden aan kansarmen. Het betekent ook dat degelijke ontwikkelingsmogelijkheden evenmin onthouden mogen worden aan speciaal begaafden. Het gebeurt in het huidige onderwijssysteem nog té vaak dat men zich uitsluitend richt op een veronderstelde middelmaat, zodat noch de achtergestelden noch de speciaal begaafden aan hun trekken komen; daardoor wordt de maatschappij van de mogelijke inbreng van deze beide groepen mensen beroofd.

Ontplooiing van de persoonlijkheid moet ruim opgevat worden, en niet beperkt worden tot één enkel domein. Zij moet op verschillende domeinen gericht worden: de affectiviteit, de lichaamsbeleving, de vorming op praktisch, esthetisch, technisch en sociaal vlak, het intellect enz.

Harmonische ontplooiing van de individuele persoonlijkheid heeft maar echte kansen op slagen als we uitgaan van de autonomie van elke mens. Een optimale ontplooiing is niet mogelijk wanneer aan individuen en sociale groepen het zelfbeschikkingsrecht wordt ontzegd. Wij willen er dus naar streven aan alle individuen optimale kansen te bieden om zich op een zelfstandige en onafhankelijke wijze te ontwikkelen. Echte zelfstandigheid wordt echter niet bereikt wanneer het individu alleen voorgeprogrammeerde kennis zelfstandig verwerft of hanteert. Met 'zelfstandigheid' bedoelen we in de VON dat het individu zelf inzicht verwerft in zijn eigen ontwikkelings- en ontplooiingsproces, dat de lerende zelf meer en meer een actieve rol vervult bij het bepalen van de inhoud en de vorm van de evaluatie en bij de besluitvorming omtrent nieuwe stappen, m.a.w. dat de lerende geleidelijk zelf verantwoordelijk wordt voor zijn eigen ontwikkeling en ontplooiing.

Zelfbeschikkingsrecht betekent echter niet dat een individu willekeurig kan of mag handelen. Elke persoon is fundamenteel verbonden met anderen, die voor hem zowel uitdaging als beperking vormen, en hij heeft verantwoordelijkheden die verder reiken dan hemzelf. De bereidheid tot aanpassing aan de wereld, tot het herscheppen van de

wereld, tot het oplossen van concrete problemen enz., zijn niet mogelijk in een sociaal vacuum. Zelfbeschikking is ingebed in de relatie met anderen: elk individu moet aan de uitbouw van zijn eigen leven kunnen werken, samen mét die anderen, en moet in staat zijn om afstand van hen te nemen.

2. Houdingen

Om de hierboven aangegeven uitgangspunten te kunnen hanteren in de uiteenzetting van onze visie op vorming, zouden we verschillende invalshoeken kunnen gebruiken. Wij kiezen hier een invalshoek die tegenwoordig gangbaar is: we willen proberen om de einddoelen van vorming te formuleren in termen van na te streven attitudes. Als VON stellen we dat tenminste de volgende vier houdingen centraal moeten staan: kritische zin, sociale zin, authenticiteit, creativiteit.

2.1. Een *kritische instelling* is van wezenlijk belang voor elke mens. Kritiek is het analyseren van het gegeven, om tot een beargumenteerde waardering ervan te komen. Iemand heeft dus een kritische instelling als hij bereid is al het bestaande, zichzelf inbegrepen, principieel in vraag en ter discussie te stellen. Voor het individu vormt de bereidheid om het bestaande in vraag te stellen de basis voor het bepalen van nieuwe doelen, of voor het heropnemen van oude doelen. Voor de maatschappij vormt het recht op kritiek en het effect van de kritiek, de basis voor het democratisch samenleven.

Onze visie op de mens als kritisch wezen staat lijnrecht tegenover elke deterministische visie die de mens als totaal en onherroepelijk ondergeschikt ziet aan krachten buiten hemzelf, zoals erfelijkheid, economie, politieke en/of ideologische stelsels enz. Evenzeer staat onze visie lijnrecht tegenover elke vorm van totaal relativisme, dat elk doelgericht handelen ontkent, omdat wij de kritische zin willen nastreven in onverbreekelijke samenhang met de andere attitudes die wij hier vooropstellen.

2.2. Een tegengewicht tegen een mogelijk te eenzijdige kritische instelling moet gevormd worden door een goed ontwikkelde *sociale zin*. Als iemand sociale zin in zijn persoonlijkheid heeft geïntegreerd, dan betekent dat meer dan dat hij erin berust dat hij tot een sociale groep behoort. Sociale zin omvat bereidheid tot aanpassing, niet in de betekenis van slaafse onderwerping of van gelaten meedrijven op maatschappelijke tendenzen of modes. Sociale zin is wezenlijk gericht op samenwerking met anderen en op de zelfontplooiing van die anderen. Iemand met sociale zin is bereid de inperkingen te aanvaarden die het samenleven meebrengt; hij is in staat individuele wensen en behoeften tijdelijk ondergeschikt te maken aan gezamenlijke doelen en aan wat de realisatie daarvan vereist. Voor het individu maakt sociale zin het mogelijk de aanwezigheid van de anderen constructief in zijn levensplan te verwerken. Voor de maatschappij moet sociale zin het complement van de kritische instelling vormen, als we het democratisch samenleven kansen willen geven.

2.3. Om zijn kritische en sociale zin op een humane wijze te laten functioneren moet een mens ook een houding van *authenticiteit* aan de dag leggen. Authenticiteit veronderstelt de bekwaamheid en de bereidheid om eerlijk te zijn ten opzichte van zichzelf, ook in de ontmoeting of confrontatie met anderen. Mensen hebben een houding van authenticiteit nodig om eerlijk en open kritisch te kunnen zijn. Ze hebben die houding ook nodig om zich sociaal te kunnen gedragen zonder dat ze een deel van hun persoonlijkheid verliezen, en zonder dat ze zouden manipuleren. Zonder houding van authenticiteit zouden we in een complexe samenleving als de onze onze identiteit dreigen te verliezen als gevolg van de vervreemdende structuren en levenspatronen. Als vervreemdende factor zien we het feit dat de ruimtelijke afstand tussen de mensen voortdurend lijkt te verkleinen, terwijl de psychische afstand dreigt te blijven vergroten. Een andere vervreemdende factor is het consumptiematerialisme dat ons het economische dreigt op te dringen als een waarde die alle andere waarden zou overstijgen.

2.4. Als aanvulling op deze drie houdingen propageren wij in de VON de ontwikkeling van de *creativiteit*. Voor het individu is het creatieve vermogen een uniek middel om zijn eigen grenzen te verleggen. Bovendien is creativiteit de weg om aan de samenleving een nieuwe gestalte te geven en om cultuurvernieuwend te werken.

Omdat we de persoonlijkheid zien als een totaliteit van veel verschillende aspecten, staan we een opvatting van de creativiteit voor die op alle aspecten van de persoonlijkheid gericht is. Wij verwerpen die verouderde, elitaire creativiteitsopvattingen die vernieuwingskracht uitsluitend voorbehouden voor uitzonderlijk begaafden. We verzetten ons tegen alle tendenzen om creativiteit in een slechts beperkt aantal domeinen (met name kunst en wetenschap) in te kapselen. Voor ons is iemand creatief als hij voor een probleem, in welk domein dan ook, een oplossing vindt die voor hemzelf nieuw en waardevol is.

In de VON beschouwen we de creatieve activiteit niet als middel om vrijblijvende en buitenmaatschappelijk bepaalde ontplooiingstekorten te compenseren. Wij zien het creatieve vermogen als de motor voor individuele ontplooiing en maatschappelijke vernieuwing, en als een garantie tegen slaafs conformisme.

3. Pluralisme

De VON wil een pluralistische vereniging zijn, waarin de leden hun verschillende ideologische overtuigingen kunnen behouden en naar voren brengen, en vooral ook in staat zijn om met elkaar samen te werken in de richting van gezamenlijke doelen. Zowel confessionelen als vrijzinnigen moeten tot de vereniging kunnen behoren, terwijl ze overtuigd achter een gezamenlijk mens- en maatschappijbeeld moeten kunnen staan, zoals dat in deze nota wordt voorgesteld.

Wij zijn binnen de VON de overtuiging toegedaan dat verschillende ideologische uitgangspunten complementair zijn, en dat ze tot een bevruchtende wisselwerking kunnen leiden.

Dat neemt niet weg dat wij als vereniging binnen het geheel van ideologische stromingen voor uitgangspunten kiezen die niet vrijblijvend zijn, maar die gebaseerd zijn op het hier geschetste mens- en maatschappijbeeld.

DEEL 2. UITWERKING

De hierboven voorgestelde uitgangspunten vormen de basis voor wat volgens de VON in het vormingswerk en het onderwijs dient te gebeuren. In wat nu volgt proberen we dat concreter uit te werken.

1. Beleidsprincipes

1.1. De VON is geen syndicale vereniging, maar een vereniging van leerkrachten en vormingswerkers die met de moedertaal werken.

Als zodanig stellen wij het *belang* van lerenden en taalgebruikers centraal. We denken daarbij aan de deelnemers aan alle vormen van vorming, scholing en onderwijs: cursisten, leerlingen, studenten, ouders, vormingswerkers, leerkrachten, schoolbegeleiders enz.

1.2. Uitgaande van het zelfbeschikkingsrecht, de eigen waarde en de gelijkwaardigheid van individuen en sociale groepen, wil de VON zich inzetten voor de *fundamentele gelijkberechtiging* van alle lerenden en taalgebruikers, ongeacht hun individuele of sociale achtergrond.

1.2.1. De VON pleit voor het bestaans- en ontplooiingsrecht van alle sociale groepen en hun cultuur. Daarom willen wij die vormen van *taalgebruik* bestrijden die sociale ongelijkheid, vooroordelen of onrechtvaardigheid bevestigen en mee in stand houden (zie daarover verder par. 3.).

1.2.2. In het verlengde van het voorgaande streeft de VON naar *verheldering*, en zonodig *demystificatie*, van de begrippen die in vorming en onderwijs gepropageerd worden: b.v. cultuur, kunst, schoonheid,